

פרק שמיני עוסק בבחירה החופשית של האדם. לאורך הספר כולו מובלעת ההנחה שהאדם הוא בן-חורין. ובפרק שמיני מתעכב הרמב"ם על היסודות התיאורטיים של הנחה זו. בהמשך הפרק מובאים מספר מקורות מהם היה יכול להשתמע שהאדם כפוי בבחירתו. והרמב"ם מבאר את משמעותם האמיתית. לקראת סוף הפרק הוא מתמודד גם עם שאלת "הידיעה והבחירה".

לא יתכן שיהיה האדם בטבע, מתחלת בריתו, בעל מעלה, ולא בעל חסרון, כמו שלא יתכן שיהיה האדם בטבע בעל מלאכה מן המלאכות המעשיות. אבל יתכן שיהיה בטבע מוכן אל מעלה או אל פחיתות, שיהיו פעולות זו קלות עליו מפעולות זולתה. משל זה, שיהיה אדם שמזגו נוטה אל היבש, ויהיה עצם מחו זד, מעט הלחיות, הנה זה יקלו עליו הזכירה והבנת הענינים יותר מאשר על איש בעל לחה לבנה, רב הלחות במח. אבל אם ינח אותו המוכן במזגו אל זאת המעלה, מבלי למוד כלל, ומבלי שיעוררו בו כח - הרי הוא ישאר סכל בלא ספק. וכן אם ילמדו ויבוננו את זה עב הטבע, רב הלחות - הרי הוא ידע ויבין, אבל בקשי וביגיעה. ועל זה האפן בעצמו יהיה איש שמזג לבו יותר חם מן הראוי מעט, ויהיה גבור, רצוני לומר: מוכן אל הגבורה, ואם ילמד הגבורה יהיה גבור בקלות; ואחר מזג לבו יותר קר מן הראוי, והוא מוכן אל רך הלבב והפחד, ואם ילמד וירגל לזה יקבלו בקלות, ואם תכונן בו הגבורה - בקשי יהיה גבור, אבל יהיה אם ירגל בלא ספק.

ואמנם בארתי לך זה, כדי שלא תחשב לאמתיות אותן ההזיות שיבדון בעלי גזרת הכוכבים, באשר הם טוענים כי מולדות בני האדם ושימום בעלי מעלה או בעלי פחיתות, ושהאדם מכרח על אותן הפעולות דוקא. אבל אתה דע, כי דבר מסכסם עליו מתורתנו ומפילוסופית נון, כמו שאמתוהו טענות האמת, שמעשי האדם כלם מסורים אליו, אין כופה עליו בהם, ולא מושך לו מבחוץ בשום פנים, שיטהו אל מעלה או פחיתות; אלא אם כן תהיה הכנה מזגית בלבד, כמו שבארנו, שיקל בגללה דבר או יקשה, אבל שיחייב או ימנע - אין בשום פנים. ואלו היה האדם מכרח על מעשיו - היו בטלים הצווי וההזרה התוריים, והיה כל זה שוא גמור, הואיל ואין בחירה לאדם במה שיעשה. וכמו כן היה מתחייב בטול הלמוד, והחנוד, ולמידת המלאכות כלן, כל זה היה הבל, הואיל והאדם אין מנוס לו בהכרח, בגלל מושכו מבחוץ, לשיטת מי שסובר כן, ממעשה פלוני שיעשהו, וממדע פלוני שינדעהו, וממדה פלונית שתקנה לו. והיה השקר והעגש גם כן עול גמור, הן ממנו קצתנו לקצתנו, והן מה' לנו. לפי שזה שמעון ההורג לראובן, אם היה זה כפוי ומכרח להרג, וזה כפוי ומכרח להרג - למה נענש את שמעון? ואיד יתכן גם כן עליו יתעלה, צדיק וישר, שיענשהו על מעשה שאין מנוס לו מעשותו, ואפלו השתדל שלא יעשהו לא היה יכול? והיו גם כן בטלות ההכנות כלן עד האחרונה שבהן, מבנית הבתים, וקניית המזון, והבריחה בעת הפחד, וזולת זה, כי אשר נגזר שיהיה - אין מנוס מהיותו. וזה פלו שוא ושקר גמור, ונגד המשכל והמרגש, והריסת חומת התורה, ויחוס עול לה' יתעלה, חלילה לו מזה.

בטבע מוכן - בעל נטייה מולדת. המעלה - יתרון הזיכרון. בעלי גזרת הכוכבים - אסטרוטלוגים. מולדות - המזל שבו נולדו. מסורים אליו - בעל בחירה חופשית. מזגית - שמזג ותכונת נפשו נוטה לאחד הצדדים. יחויב - יוכרח לעשות. הצווי ההזהרה התוריים - המצוות והעברות שבתורה. ממנו קצתנו - במשפט בני אדם.

למדוד יומי

מאמר

בשיתוף:

הרשת הישיבה בית אל
Yeshiva.org.il
הלשון הילולית התיורה

www.yeshiva.org

www.meiriv.co.il

ביאורים

פרק שמיני עוסק בבחירה החופשית של האדם. כבר בפרק השני עסק הרמב"ם בנושא החירות, בקביעתו באילו חלקים באדם קיימת הבחירה. בפרק זה, מרחיב הרמב"ם את היריעה על נושא יסודי זה, מעבר לקביעה העקרונית אודות הבחירה. הקביעה הראשונה שבה פותח הרמב"ם היא שהאדם לא נולד בעל מעלה או חיסרון. הכוונה היא שלא ניתן לשבח אדם על איזו מעלה שיש בו או לגנותו על פחיתות שקיימת בו, מיד בלידתו. האדם לא נולד עם יכולות גמורות אלא עם כישרונות פוטנציאליים בלבד [המושגים בהם משתמש הרמב"ם לקוחים מן הרפואה היוונית שהייתה מקובלת גם בימי הביניים]. על פי תפיסתם בריאות האדם נקבעה על פי האיזון בין ארבע "מרות" (לחיות): שחורה, לבנה, אדומה וצהובה]. אדם יכול להיוולד עם כישרון מסוים: כישרון מוסיקלי; תכונת נפש שנוטה לגבורת הנפש באופן טבעי וכו'. אין הכוונה שמדובר בכוח שנקנה וקיים כרגע באופן זמין, אך מובן שלאדם בעל כישרון כזה יקל יותר להשיג את היעד קיים בו כישרון טבעי מאדם אחר הנטול כישרון זה. את הקביעה החד משמעית הזו כותב הרמב"ם על מנת שלא נטעה אחר התפיסות האסטרולוגיות, הטוענות שאדם נולד בטבעו בעל מעלה או חיסרון בהתאם לזמן לידתו. אמנם ייתכן שאדם נולד עם כישרון או היעדר כישרון לתכונה מסוימת, אך אין זו פחיתות או מעלה. קביעת עיקרון זה חשובה ביותר, שכן היא הבסיס המוסרי לציווי התורה. הרי אין טעם לצוות את מי שבלאו הכי מוכרח לפעול בצורה מסוימת מלידתו. זהו גם הבסיס לעצם אפשרות הלימוד בכלל וכן לכל טענה נגד מעשה שלילי שנעשה על ידי מישהו. עיקרון היסוד שינחה אותנו בפרק זה אפוא הוא – **האדם הוא בעל בחירה!** אין אף גורם חיצוני שכופה או מכריח אותו לעשות מעשה כלשהו.

הרחבות

1. אפשר לחזות עתידות על פי הכוכבים?

"שכל אותן הדברים כולן של גזרת הכוכבים... כל אותן הדברים אינן דברי חכמה כלל, וטפשות הן, וראיות ברורות שאין בהן דופי יש לי לבטל כל עיקרי אותן הדברים" (אגרות הרמב"ם, אגרת לחכמי מונטפסליר).

לעומת גזירת הכוכבים (אסטרולוגיה) שאותה מגנה הרמב"ם, משבח הרמב"ם את חכמת הכוכבים (אסטרונומיה), שהיא 'חכמה ודאית', 'מפוארה הרבה'.

2. האם יש לכוכבים השפעה על נטיה מולדת?

עמדתו של הרמב"ם, סותרת לכאורה את דברי הגמרא (שבת קנו), שמתארת השפעה מוחלטת של הכוכבים על הנטיה הטבעית: "האי מאן דבמאדים יהי גבר אשיד דמא. אמר רבי אשי: אי אומנא, אי גנבא, אי טבחא, אי מוהלא (מי שנולד במזל מאדים, יהיה שופך דמים: רופא, רוצח, שוחט, מוהל). הרמב"ם מתייחס לדברי הגמרא: "ואני יודע שאפשר שתחפשו ותמצאו דברי יחידים מן החכמים בתלמוד ובמדרשות, שדבריהן מראין שבשעת תולדתו של אדם יגרמו לו הכוכבים כך וכך. אל יקשה זה בעיניכם! אין ראוי לאדם להניח דברים של דעת, ושכבר נתאמתו בראיות, וינער כפיו מהן, ויתלה בדברי יחיד מן החכמים" (אגרות הרמב"ם, אגרת לחכמי מונטפסליר).

לעומת הרמב"ם, הגר"א נקט כדברי הגמרא הזו למעשה: "כי האדם אי אפשר לו לשבור דרכו, כלומר מזלו שנולד בו... וכשנולד במזל רע, אז על זה ניתנה הבחירה ביד האדם, שיוכל לאחוז במזלו לאיזה דבר שירצה להיות" (משלי, כב ו). וכן משמע בדעת התוספות (נדה טז: ד"ה הכל)

שאלות לדיון

מה הן ההשלכות שמביא הרמב"ם אילו לא היתה בחירה חופשית?

האם ישנם מצבים שבהם ניטלה מהאדם בחירתו או שלעולם בכוח האדם להתגבר ולבחור בטוב?

למזלך יומי
מאמורה

בשיתוף:

הרית הישיבה בית אל
Yeshiva.org.il
הלל ליליס תל אביב

www.yeshiva.org

www.meirtv.co.il